

Magdalena Szperlak

CZY WERBALIZACJA MATERIAŁU O CHARAKTERZE NIEWERBALNYM MA WPŁYW NA JEGO ZAPAMIĘTANIE? – UJĘCIE BADAWCZE

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wpływu werbalizacji na jakość zapamiętywania niewerbalnego materiału badawczego przez dzieci w różnych grupach wiekowych oraz prezentacja analiz materiału zebranego i opracowanego w toku badań. Intencją autorki było również sprawdzenie, który typ analizowanego materiału obrazkowego jest najbardziej produktywny i reprezentatywny.

słowa kluczowe: pamięć, werbalizacja, psycholingwistyka, rozwój pamięci

Does verbalisation of a non-verbal material affect its memorisation? – Research approach

Abstract

The aim of this paper was to present and analyze research material, gathered and developed by the author, that shows the impact on the quality of verbalization on memorizing a non-verbal material, by children in different age groups. The intention of the author was also checking which type of picture material proves to be the most productive and representative.

keywords: memory, psycholinguistics, verbalization, memory development

Wprowadzenie

Kodowanie pamięciowe jest zbiorem operacji, które wiążą się z przekształcaniem informacji w formę właściwą dla danego systemu pamięciowego. Występuje ono na różnych stopniach przetwarzania informacji i wiąże się zazwyczaj z pewną selekcją, organizowaniem oraz dopasowaniem informacji do danych już wcześniej w pamięci zmagazynowanych (za: Chlewiński i in. 1997).

Czynności podejmowane podczas kodowania wpływają na to, jakie rodzaje informacji i w jakiej formie będą reprezentowane w pamięci, jak będzie można uzyskać do nich dostęp, jakie procesy będą skuteczne podczas wydobywania (...). Zapamiętywanie zwykle wiąże się z jakąś formą aktywności. Kiedy chcemy zapamiętać coś na dłużej (...), to nie pozostajemy bierni, lecz podejmujemy jakieś działanie (Jagodzińska 2008: 235–236).

Chcąc zakodować dane informacje, wykorzystuje się pewnego rodzaju formy aktywności, wśród których można wyróżnić:

1. Powtarzanie – jest to „aktywność podejmowana w celu przyswojenia i utrwalenia treści w pamięci; polega na wielokrotnym odbiorze lub odtwarzaniu materiału” (Jagodzińska 2008: 236). Strategia ta jest zwykle niezbędna w procesie przyswajania i utrwalania w pamięci obszernego materiału.
2. Organizowanie – „nadawanie materiałowi układu ułatwiającego przyswojenie, odpowiadającego strukturom poznawczym podmiotu” (Jagodzińska 2008: 241). Inaczej mówiąc, uczący się poszukuje związków, pewnych punktów wspólnych pomiędzy danymi treściami. „Organizowanie może się opierać na różnego rodzaju relacjach: na przynależności elementów do wspólnych kategorii, na podobieństwie zewnętrznym, związkach przyczynowo – skutkowych, następstwie czasowym” (Jagodzińska 2008: 241).
3. Elaborację – pewnego rodzaju opracowywanie materiału. „Polega na analizie nowych informacji w kontekście wcześniej przyswojonych treści, pogłębianiu zrozumienia i wytwarzaniu powiązań z szerokim systemem wiedzy. Wymaga głębszych poziomów przetwarzania informacji (Jagodzińska 2008: 247).
4. Wyobrażenia – „wprowadzanie elementów obrazowych do pamięci materiału słownego” (Jagodzińska 2008: 245). Słowa, które mają dużą wartość wyobrazeniową, są łatwiej zapamiętywane. Co więcej, wytwarzanie wyobrażeń zwiększa koncentrację uwagi na zapamiętywany materiał i wiąże się z dokładniejszym przetwarzaniem informacji.
5. Werbalizacja – „nadawanie określeń słownych postrzeganym treściom niewerbalnym (przedmiotom, sytuacjom, obrazom itp.), nazywanie, opisywanie” (Chlewiński i in. 1997: 212–213).

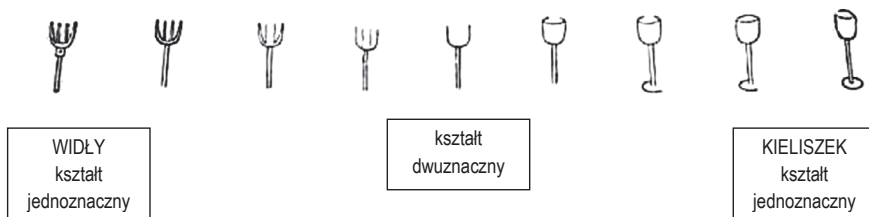
Werbalizacja – opisywanie zjawisk niewerbalnych

Każdy człowiek ma w sobie pewną tendencję do określania percypowanego przedmiotu za pomocą słów. Dokładność owego opisu jest znacząca, ponieważ wpływa ona na ilość i jakość zapamiętywanych informacji. Ponadto „(...) człowiek dokonując spontanicznie werbalizacji, wykorzystuje swe doświadczenie i wiedzę na temat spostrzeganych przedmiotów. Gdy posiada duże doświadczenie, formułuje zazwyczaj określenia tak, by ich funkcja wyodrębniająca miała charakter jak najbardziej ogólny i nie ograniczała się do przypadkowej sytuacji aktualnej w czasie spostrzegania (zapamiętywania)” (Włodarski 1985: 99). należy zaznaczyć, iż werbalizacja wpływa na zjawisko wybiórczości pamięci – zapamiętane jest to, co było wcześniej nazwane, inaczej mówiąc: spełnia funkcję wyodrębniającą: „to co zostało wyodrębnione przez słowa, szczególnie wtedy, gdy treści są złożone i różnorodne, zapamiętywane jest szybciej i trwalej” (Włodarski 1968: 20). „Wyodrębnienie dokonujące się z udziałem słów dotyczy jednak nie tylko przedmiotu bieżących spostrzeżeń. Odnosi się ono również do sytuacji minionych; aktualizują się wówczas obrazy pamięciowe zgodne z desygnatami słów” (Włodarski 1985: 98). Werbalizacja skutkuje większą trwałością zapamiętanych bodźców. Gdy proces werbalizacji łączy się z powtarzaniem, wówczas uczenie się staje się procesem szybszym. Stopień werbalizacji materiału zależy od:

1. Wiekowi – dziecko posiadające małe doświadczenie, werbalizując swoje spostrzeżenia wzrokowe, będzie najczęściej używało określeń słownych, które odnoszą się będą wyłącznie do układu aktualnego. Wraz z wiekiem jednak wzrastał „wpływ jaki wywierają słowa wyodrębniające z późniejszego układu obraz zapamiętany (...). Na skutek zmian ontogenetycznych wzrasta również w określeniach formułowanych przez dzieci stopień wyodrębnienia zapamiętanego obrazu” (Włodarski 1985: 128).
2. Prawidłowego/zaburzonego rozwoju umysłowego – u dzieci prawidłowo się rozwijających, wpływ słów w procesie postrzegania jest większy niż u dzieci upośledzonych umysłowo.

Badaniem roli, jaką odgrywa werbalizacja w procesach pamięciowych u najmłodszych, szeroko zajął się Ziemowit Włodarski wraz ze swoim zespołem badawczym. Eksperyment opierał się na pokazie dwuznacznych obrazów, podczas którego wypowiadano słowo określające dokładny kształt przedstawiony później na jednym z dwóch obrazów jednoznacznych:

Ryc. 1. Przykład kształtów użytych w eksperymencie (za: Włodarski 1968)

W trakcie eksperymentu przebadano prawie 500 dzieci w wieku od 4,0–14,6. Okazało się, że osoby badane poproszone o wskazanie kształtu wcześniej im prezentowanego, wybierały kształty jednoznaczne, kierując się zwerbalizowanymi wskazówkami eksperymentatora. Jeżeli na przykład otrzymały one słowny komunikat, że to, co widzą jest kieliszkiem, wówczas ich wybór padał na jednoznaczny obrazek. Jeśli natomiast eksperymentator twierdził, że na obrazku jest widelec, wówczas wybór był odmienny. W podsumowaniu wyników badań stwierdzono, że „obrazy i słowa są odmiennymi rodzajami bodźców, które w percepcji współwystępują ze sobą. Współwystępowanie wynika zarówno z natury otaczającego nas świata, jak też ze spontanicznej tendencji do werbalizowania spostrzeżeń obrazowych oraz wyobrażania sobie przedstawiń słownych” (Jagodzińska 2008: 244).

Przedstawione w dalszej części tegoż artykułu badania, choć oparte w dużej mierze na psychologicznych aspektach (ludzka pamięć), tyczą się przede wszystkim zjawisk językowych. Analizy te autorka oparła na przeświadczeniu, iż wykorzystanie formy aktywności, jaką jest werbalizacja, w procesach mających lokalizację w obrębie pamięci długotrwałej, przy założeniu, że prawidłowo określa ona przedmiot percepcji, sprzyja zapamiętywaniu danych informacji o charakterze niewerbalnym. W tym miejscu należy postawić pytania, które organizowały proces badawczy oraz wyznaczały główne cele poznawcze:

- Czy werbalizacja ma wpływ na podniesienie wyników zapamiętywania materiału obrazowego u dzieci?
- Jeżeli tak, to w jakim stopniu i w jakiej sytuacji: czy wówczas gdy prezentacja poprzedzona jest nazywającym komentarzem słownym, czy wtedy, gdy komentarz następuje po prezentacji?
- Jaki wpływ na zapamiętywanie ma rodzaj prezentowanego materiału?
- W jaki sposób układają się zależności pomiędzy miejscem komentarza słownego w prezentacji, a rodzajem materiału?

Charakterystyka grupy badawczej

W badaniach wzięło udział osiemnaścioro dzieci w wieku od 5 do 11 lat, które uczęszczają do publicznych placówek oświatowych (przedszkole, szkoła podstawowa) na terenie miasta Krakowa. Badani zostali podzieleni na trzy grupy wiekowe, liczące po sześć osób (3 dziewczynki i 3 chłopców). Dzieci, uczestniczące w badaniu, zostały wyłonione spośród innych uczniów danych klas/grup przez wychowawców (kryterium wyboru stanowiło brak orzeczeń o dysleksji, dysgrafii czy dysortografii – w przypadku uczniów ze szkoły podstawowej oraz „dobre funkcjonowanie dziecka” – w przypadku grup przedszkolnych¹). Wszystkie dzieci biorące udział w eksperymencie były w normie intelektualnej.

Przebieg badań

Dla każdej z trzech grup wiekowych przebieg badania, jak i użyte materiały, były tożsame. W pierwszej kolejności nawiązywano krótką rozmowę z badanym, podczas której osoba wykonująca badanie opisywała badanemu przebieg eksperymentu (na przykład: *Za chwilę pokażę ci kilka obrazków, a twoim zadaniem będzie zapamiętać ich jak najwięcej*). Instrukcję słowną dostosowywano do wieku poszczególnych osób. Każdy eksperyment składał się z trzech prób – taki rozkład zależny był od specyfiki materiału. Składały się na niego obrazki tematyczne w trzech wariantach: kolor (rzeczywiste), negatyw i pozytyw.

¹ Dzieci przedszkolne biorące udział w badaniu – według opinii wychowawczyń – były komunikatywne, nie bały się nowych sytuacji, dobrze sobie radziły z wymaganiami stawianymi w ramach programu nauczania w przedszkolu.

W obrębie każdego z wariantów badany miał zapamiętać sekwencję pięciu obrazków w trzech sytuacjach pokazu:

1. **Bez werbalizacji** ze strony eksperymentatora.
2. Z werbalizacją nazwy **przed** pokazem obrazu.
3. Z werbalizacją nazwy **po** pokazie obrazu.

Obrazki z każdej z grup w kolejnych pokazach nie ulegały zmianie, jednak by maksymalnie zmniejszyć prawdopodobieństwo lepszego zapamiętywania poprzez proces uczenia się przez powtarzanie, za każdym razem osoba badana zapamiętać musiała inną sekwencję danej grupy obrazków. Otrzymane wyniki zapisywane były na karcie wyników, stworzonej przez autorkę na potrzeby omawianych badań. Dodatkowo po każdym ukończonym eksperymencie pytano dzieci o ich subiektywne wrażenia związane zarówno z charakterem materiału (kolorowe, czarno-białe), jak i z sytuacją eksperymentalną, np.:

- Czy któreś z obrazków były łatwiejsze lub trudniejsze od pozostałych?
- Kiedy lepiej ci się zapamiętywało: kiedy nazywałam obrazki, czy wtedy gdy nic nie mówiłam?

Analiza wyników

Analizie poddano 162 sekwencje pamięciowe, które otrzymano w badaniach osiemnastorga dzieci. Przeprowadzając eksperyment, jak i analizując jego wyniki, brano pod uwagę cztery kryteria:

1. Nazywanie (werbalizacja) pokazywanych obrazów lub jego brak.
2. Typ przedstawianego materiału (kolor, pozytyw, negatyw).
3. Liczbę zapamiętanych elementów (maksymalnie 5 w każdej sekwencji).
4. Kolejność odtwarzania przez dzieci zapamiętanych obrazów.

I grupa badawcza

Pierwszą grupę badawczą stanowili uczniowie klasy piątej, uczęszczający do szkoły podstawowej w krakowskiej dzielnicy Bronowice. Otrzymane wyniki z tej części eksperymentu ukazują trzy poniższe tabele:

Okazuje się, że materiał kolorowy nie stanowił dla piątoklasistów żadnego problemu, ponieważ w każdej próbie zostało zapamiętanych 100% elementów.

Tab. 1. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji braku werbalizacji podczas pokazu materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
brak werbalizacji nazw podczas pokazu	obrazki kolorowe	30	100	0	0	30	100
	obrazki w pozytywie	26	86,7	4	13,3	30	100
	obrazki w negatywie	25	83,3	5	16,7	30	100

Tab. 2. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw przed pokazem materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw przed pokazem	obrazki kolorowe	30	100	0	0	30	100
	obrazki w pozytywie	30	100	0	0	30	100
	obrazki w negatywie	30	100	0	0	30	100

Tab. 3. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw po pokazie materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw po pokazie	obrazki kolorowe	30	100	0	0	30	100
	obrazki w pozytywie	30	100	0	0	30	100
	obrazki w negatywie	30	100	0	0	30	100

Różnice pojawiają się, wówczas gdy przedstawione obrazki mają charakter pozytywu lub negatywu. Odpowiednio, gdy proces zapamiętywania odbywał się w sytuacji samego pokazu (bez werbalizacji nazw), liczba zapamiętanych elementów w pozytywie wyniosła 26 (86,7%), a w negatywie 25 (83,3%). Kiedy do pokazu eksperymentator dołączył werbalizację, wówczas jakość zapamiętywania wzrosła do 100% na obydwu materiałach. Analizując wyniki, nie zauważono różnicy pomiędzy werbalizacją nazw przed pokazem a po pokazie. **Widocznym jest, iż włączenie werbalizacji w eksperymencie dało lepsze wyniki ogólnego zapamiętywania elementów w postaci**

negatywów i pozytywów. Również subiektywne odczucia samych badanych potwierdzają tę zależność. Piątoklasiści jednogłośnie stwierdzili, że lepiej zapamiętywało im się w sytuacji, gdy eksperymentator nazywał pokazywany materiał. Pytani natomiast o trudności wynikające z charakteru graficznego materiału stwierdzali, że najtrudniejsze do zapamiętania okazały się obrazki w pozytywie.

Analiza uwzględniająca kolejność odtwarzania materiału, wykazująca możliwości pamięci sekwencyjnej uczniów, została przedstawiona w tabeli 4.

R – oznacza łączną liczbę osób

L – oznacza liczbę wszystkich elementów

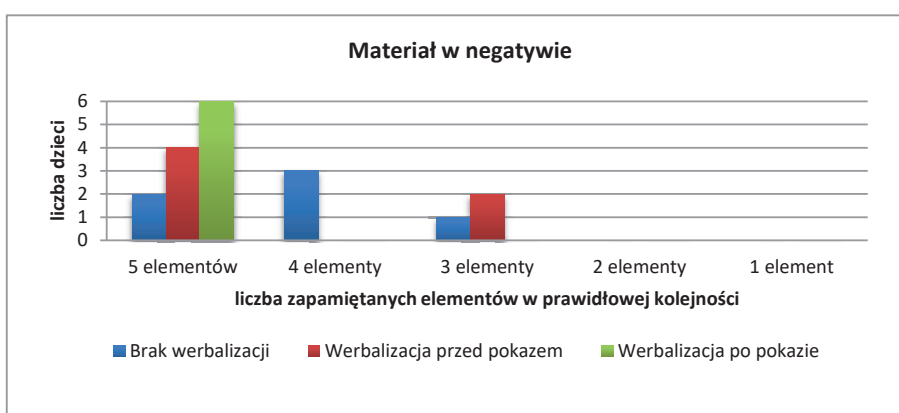
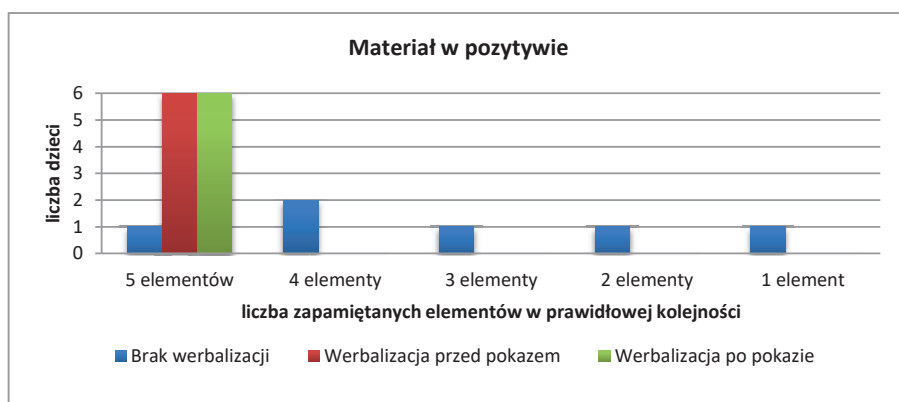
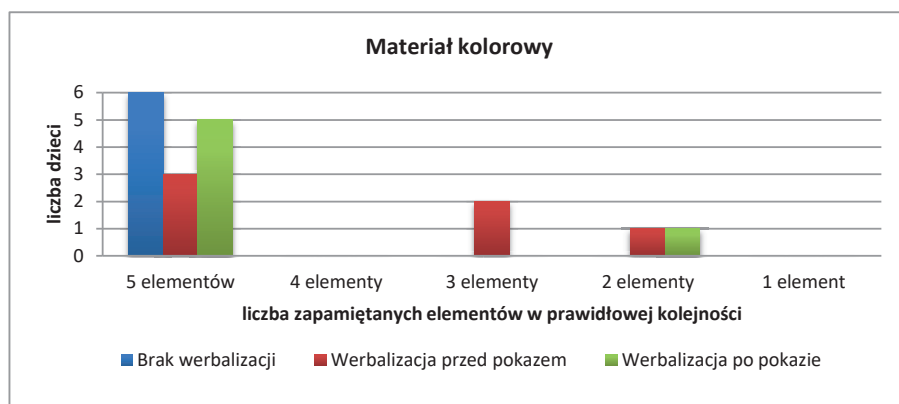
Tab. 4. Wpływ werbalizacji (lub jej braku) na kolejność odtwarzania materiału

Typ materiału	Brak werbalizacji					R	Werbalizacja przed pokazem					R	Werbalizacja po pokazie					R			
	Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)								
	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L			
obrazki kolorowe	6	0	0	0	0	6	3	0	2	1	0	6	5	0	0	1	0	6			
obrazki w pozytywie	1	2	1	1	1		6	6	0	0	0		0	6	6	0	0		0	0	6
obrazki w negatywie	2	3	1	0	0		6	4	0	2	0		0	6	6	0	0		0	0	6

Dane umieszczone w tabeli prezentują również poniższe wykresy, dzięki czemu możliwe jest porównanie sytuacji eksperymentalnych.

Analiza prezentowanych poniżej danych, które dotyczą liczby elementów zapamiętanych w określonej kolejności, pokazuje podobnie, jak analiza wyników wcześniejszych, że **zjawisko werbalizacji odgrywa rolę pozytywną, gdy sytuacja eksperymentalna dotyczy obrazków w negatywie i pozytywie.** Na materiale kolorowym zanotowano tendencję spadkową.

II grupa badawcza

Drugą grupę badawczą stanowili uczniowie klasy trzeciej, uczęszczający do tej samej placówki oświatowej. Wyniki, które zostały otrzymane z tej części eksperymentu, przedstawione zostały w trzech poniższych tabelach:

Tab. 5. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji braku werbalizacji nazw podczas pokazu materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
brak werbalizacji nazw podczas pokazu	obrazki kolorowe	28	93,3	2	6,7	30	100
	obrazki w pozytywie	23	76,7	7	23,3	30	100
	obrazki w negatywie	30	100	0	0	30	100

Tab. 6. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw przed pokazem materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw przed pokazem	obrazki kolorowe	29	96,7	1	3,3	30	100
	obrazki w pozytywie	29	96,7	1	3,3	30	100
	obrazki w negatywie	30	100	0	0	30	100

Tab. 7. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw po pokazie materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw po pokazie	obrazki kolorowe	29	96,7	1	3,3	30	100
	obrazki w pozytywie	30	100	0	0	30	100
	obrazki w negatywie	29	96,7	1	3,3	30	100

Trzecioklasiści, podobnie jak ich starsi koledzy, nie mieli większych problemów z zapamiętaniem sekwencji złożonych z obrazków kolorowych. Największe różnice widoczne były w sekwencjach opartych na materiale o charakterze

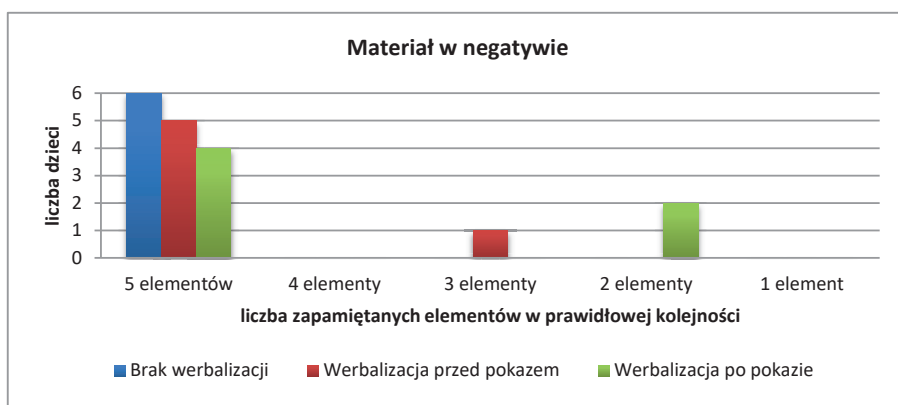
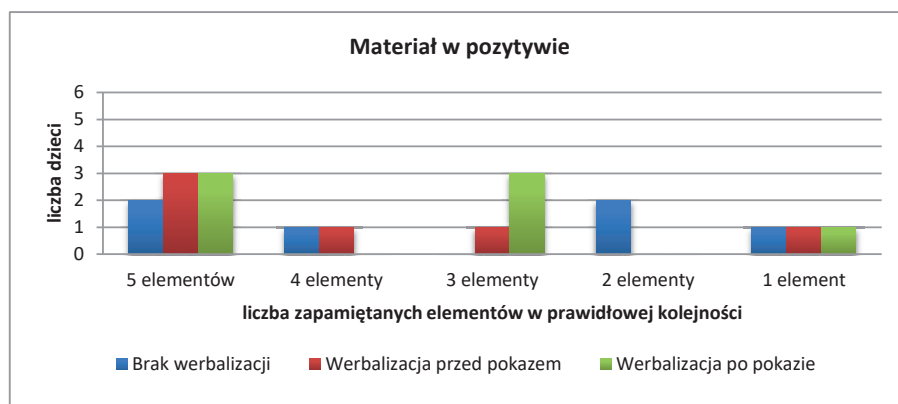
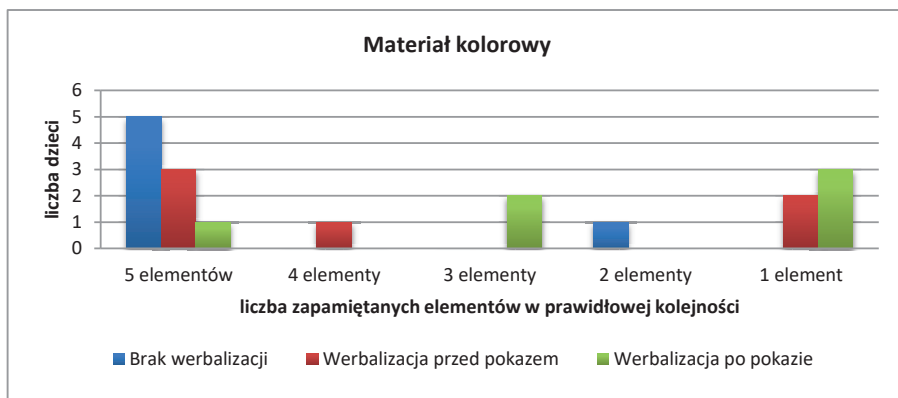
pozytywu. W sytuacji samego pokazu (bez werbalizacji nazw), liczba wszystkich zapamiętanych elementów wyniosła tylko 23 (76,7%). Wówczas, gdy do pokazu dołączyła werbalizacja, proces zapamiętywania okazał się bardziej efektywny – wyniki procentowe oscylowały wokół 100%. Co ciekawe, wyniki badań na materiale o charakterze negatywów pokazują, że w badanej grupie nie było trudności z zapamiętywaniem tychże sekwencji, tym samym nie zauważono różnic pomiędzy sytuacją samego pokazu, a poparcia tegoż pokazu słowem wypowiedzianym przez eksperymentatora.

Analizując wyniki, nie zauważono **znaczących** różnic między werbalizacją nazw przed pokazem, a werbalizowaniem ich po pokazie. **W grupie trzecio-klasistów najlepsze wyniki, tyżące się pozytywnego wpływu werbalizacji na zapamiętywanie, odnotowano w próbach, które opierały się na obrazkach o charakterze pozytywów.** Badani uczniowie z trzecich klas również jednogłośnie stwierdzili, iż lepiej zapamiętywało im się wówczas, gdy eksperymentator werbalizował pokazywany materiał. Zapytani z kolei o trudności, wynikające z charakteru graficznego materiału stwierdzali, że trudniejsze do zapamiętania są obrazki w pozytywie i negatywie. Patrząc natomiast na kolejność odtwarzania danego materiału, czyli biorąc pod uwagę możliwości pamięci sekwencyjnej u uczniów klas trzecich, wyniki przedstawiają się następująco:

Tab. 8. Wpływ werbalizacji (lub jej braku) na kolejność odtwarzania materiału

Typ materiału	Brak werbalizacji					R	Werbalizacja przed pokazem					R	Werbalizacja po pokazie					R
	Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)					
	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L
obrazki kolorowe	5	0	0	1	0	6	3	1	0	0	2	6	1	0	2	0	3	6
obrazki w pozytywie	2	1	0	2	1		3	1	1	0	1		3	0	3	0	1	
obrazki w negatywie	6	0	0	0	0		5	0	1	0	0		4	0	0	2	0	

Dane umieszczone w powyższej tabeli zostały przedstawione również w formie trzech wykresów, aby łatwiej było porównywać sytuacje eksperymentalne.

Analiza powyższych danych pokazuje, podobnie jak dane wcześniejsze, że podczas zapamiętywania elementów w określonej kolejności, **zjawisko**

werbalizacji odgrywa rolę pozytywną, gdy sytuacja eksperymentalna dotyczy obrazków w pozytywie. Na obrazkach kolorowych i w negatywie zanotowano tendencję odwrotną.

III grupa badawcza

Trzecią grupę badawczą stanowili wychowankowie przedszkola publicznego mieszczącego się na terenie dzielnicy Stare Miasto w Krakowie. Grupę stanowiły dzieci w wieku 5 lat. Wyniki, które zostały otrzymane z tej części eksperymentu, przedstawione zostały w trzech poniższych tabelach:

Tab. 9. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji braku werbalizacji nazw podczas pokazu materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
brak werbalizacji nazw podczas pokazu	obrazki kolorowe	24	80	6	20	30	100
	obrazki w pozytywie	17	56,7	13	43,3	30	100
	obrazki w negatywie	19	63,3	11	36,7	30	100

Tab. 10. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw przed pokazem materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw przed pokazem	obrazki kolorowe	26	86,7	4	13,3	30	100
	obrazki w pozytywie	26	86,7	4	13,3	30	100
	obrazki w negatywie	27	90,0	3	10	30	100

Dla najmłodszej grupy badawczej przedstawione zadania okazały się problematyczne już na poziomie materiału kolorowego. Przy braku werbalizacji ogółem zapamiętane zostały 24 obrazki (80%). Kiedy natomiast pojawiło się słowne nazywanie materiału, w obydwu próbach zapamiętywanie polepszyło się do 26 obrazków (86,7%).

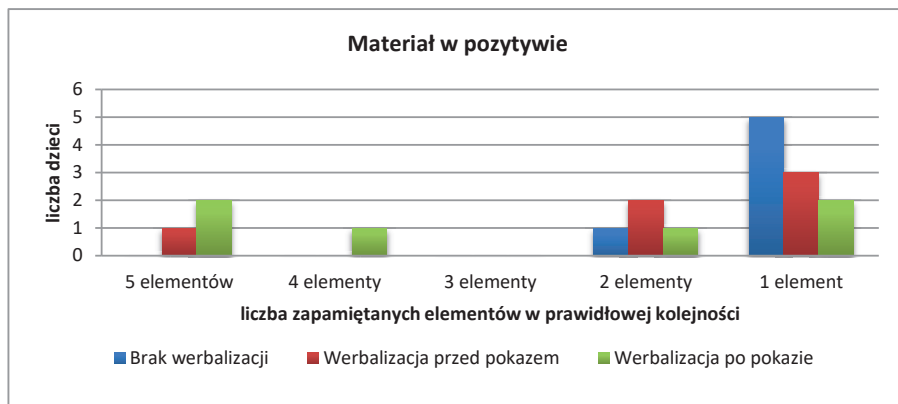
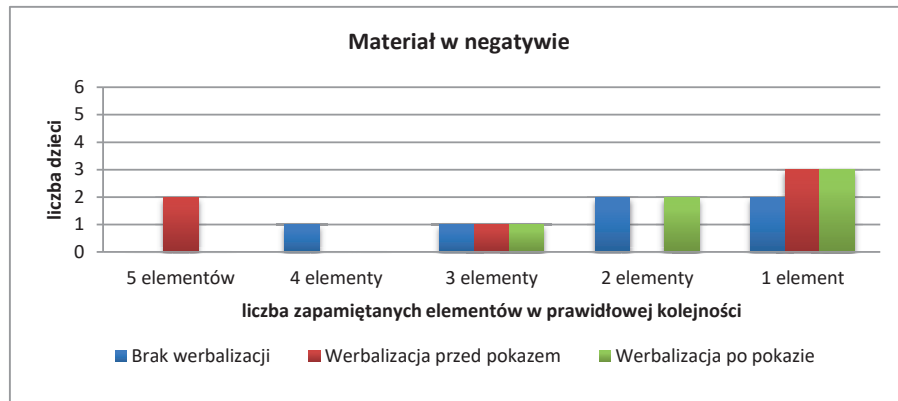
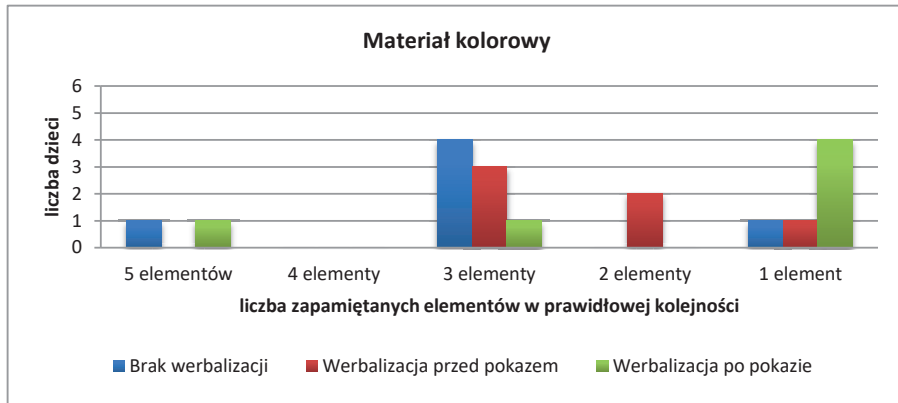
Tab. 11. Ilość zapamiętanych elementów (bez uwzględnienia ich kolejności) i błędów w sytuacji werbalizacji nazw po pokazie materiału eksperymentalnego w różnych wariantach

Sposób prezentowania	Typ materiału	Ilość poprawnie zapamiętanych elementów (ogółem)		Ilość elementów niezapamiętanych (ogółem)		Razem	
		liczba	%	liczba	%	L	%
werbalizacja nazw po pokazie	obrazki kolorowe	26	86,7	4	13,3	30	100
	obrazki w pozytywie	29	96,7	1	3,3	30	100
	obrazki w negatywie	28	93,3	2	6,7	30	100

Tab. 12. Wpływ werbalizacji (lub jej braku) na kolejność odtwarzania materiału

Typ materiału	BRAK WERBALIZACJI					R	WERBALIZACJA PRZED POKAZEM					R	WERBALIZACJA PO POKAZIE					R
	Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)						Kolejność odtwarzania materiału (liczba osób, która podała odpowiednią liczbę elementów we właściwej kolejności)					
	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L	5 el	4 el	3 el	2 el	1 el	L
obrazki kolorowe	1	0	4	0	1	6	0	0	3	2	1	6	1	0	1	0	4	6
obrazki w pozytywie	0	0	0	1	5		1	0	0	2	3		2	1	0	1	2	
obrazki w negatywie	0	1	1	2	2		2	0	1	0	3		0	0	1	2	3	

Materiał w pozytywie i negatywie przysporzył badanym jeszcze więcej kłopotów. Ta część eksperymentu najlepiej ukazała zależności pomiędzy werbalizacją a zapamiętywaniem. W sytuacji samego pokazu (bez werbalizacji nazw) liczba wszystkich zapamiętanych elementów wyniosła odpowiednio: 17 obrazków (56,7%) w pozytywie i 19 obrazków (63,3%) w negatywie. W pozostałych próbach pokazu, już z udziałem werbalizacji, zapamiętywanie okazało się dużo bardziej efektywne, odpowiednio: 26 obrazków (86,6%) w pozytywie i 27 obrazków (90%) w negatywie – gdy werbalizacja następowała przed pokazem oraz 29 obrazków (96,7%) w pozytywie i 28 obrazków (93,3%) w negatywie, gdy werbalizacja następowała po pokazie. U przedszkolaków najwyższy wskaźnik zapamiętywania odnotowano w sytuacji, gdy eksperymentator werbalizował nazwy obrazków po ich pokazie. **W grupie pięcioletków zanotowano pozytywny wpływ werbalizacji we wszystkich typach materiału.** Przedszkolaki pytane o trudności wynikające z charakteru graficznego

materiału wskazywały obrazki w pozytywie i negatywie. Dzieci stwierdzały również, że lepiej zapamiętywało im się wówczas, gdy eksperymentator werbalizował pokazywany materiał.

Obserwując kolejność odtwarzania danego materiału, czyli możliwości pamięci sekwencyjnej u pięciolatek, wyniki zostały przedstawione w tabeli 12. Dane umieszczono również w formie trzech wykresów, aby łatwiej było porównywać sytuacje eksperymentalne.

Analiza prezentowanych powyżej danych pokazuje, że podczas zapamiętywania obrazków w określonej kolejności, podobnie jak w wynikach wcześniejszych, **zjawisko werbalizacji odgrywa rolę pozytywną, gdy sytuacja eksperymentalna dotyczy obrazków w negatywie i pozytywie.**

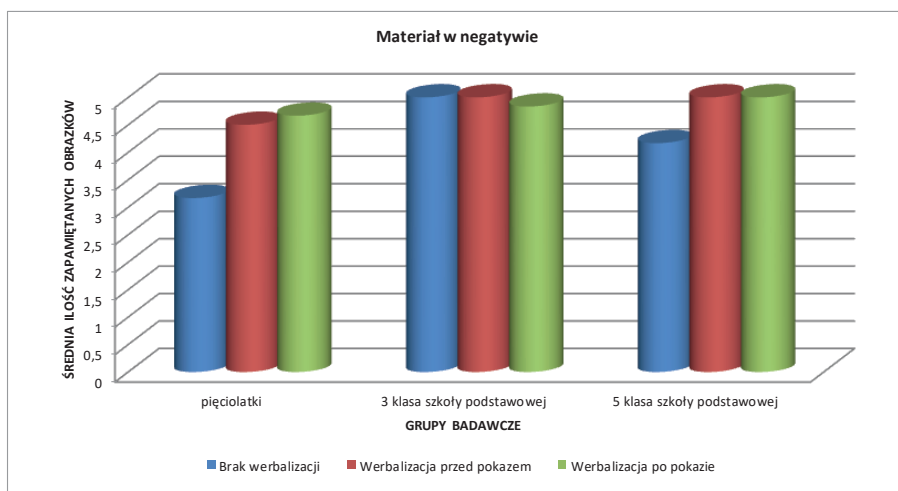
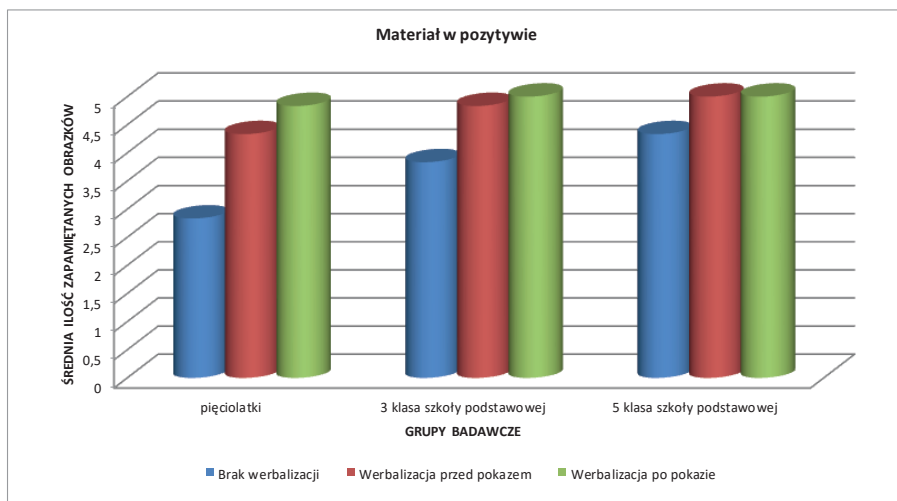
Wnioski

1. Badania wykazały, że włączenie do eksperymentu formy aktywności, jaką jest werbalizacja, powodowało lepsze wyniki zapamiętywania materiału niewerbalnego u dzieci w każdej grupie wiekowej.
2. Najlepsze wyniki potwierdzające powyższą tezę uzyskano w próbach z użyciem obrazków w negatywie i pozytywie, które okazały się dla dzieci dużo trudniejsze od obrazków kolorowych. Ta sytuacja może wynikać z faktu, iż oprócz samego zapamiętania dzieci musiały jeszcze „domyślić się”, czyli zwerbalizować w umyśle nazwę spostrzeganego desygnatu. Kiedy natomiast został on określony jednoznacznie nazwą przez eksperymentatora, wówczas badani skupiali się tylko i wyłącznie na czynności zapamiętywania.
3. Uzyskane wyniki wpisują się w rozwojowy model pamięci u dzieci. Najślabiej poradziły sobie pięciolatki, które nie mają jeszcze opanowanych strategii pamięciowych, natomiast u trzecio- i piątoklasistów różnice nie są już aż tak znaczące. Wynika z tego, że to właśnie przedszkolaki najbardziej potrzebowały werbalizacji, aby ich zapamiętywanie było efektywniejsze, natomiast u dzieci starszych niewątpliwie jest ona pomocna, ale nie wydaje się być konieczną. Fakt ten potwierdza wypowiedź jednego z uczniów trzeciej klasy, który stwierdził, że najlepiej zapamiętuje mu się wówczas, gdy kojarzy sobie obrazy ze śmiesznymi wyrazami. Oznacza to, że używa już bardziej zaawansowanych strategii pamięciowych, podpierając się werbalizacją. Niewątpliwie uzyskane rezultaty w tym

- zakresie, zależne są również od indywidualnych zdolności uczniów i jakości ich pamięci.
4. Biorąc pod uwagę kryterium sekwencyjności zapamiętywanego materiału, należy stwierdzić, że ogólną tendencją, która wynika z analizy otrzymanych wyników, jest wzrost zachowywania pierwotnej kolejności, gdy wraz z pokazem współwystępowała werbalizacja. Nie można jednak uogólnić tegoż stwierdzenia na wszystkie badane grupy i wszystkie typy materiału. Zależność ta jest najlepiej widoczna, gdy pod uwagę wzięte będą obrazki w pozytywie i negatywie oraz gdy eksperyment tyczył się będzie dzieci najstarszych. Z zebranego materiału badawczego wynika, że przedszkolaki skupiały się najczęściej na zapamiętaniu jak największej liczby obrazków, przesuując na drugi plan kwestie kolejności. W tej grupie badawczej najbardziej widoczny był również efekt świeżości – dzieci często jako pierwsze podawały obrazki które zobaczyły jako ostatnie.
  5. W badaniach nie stwierdzono różnic pomiędzy badanymi umiejętnościami a płcią badanych.
  6. Zbiorcze porównanie zebranych wyników zostało przedstawione na poniższych wykresach:

Powyższe opracowanie graficzne unaocznia z jednej strony różnice w percepcji typów materiału badawczego (kolor, negatyw, pozytyw), z drugiej dysproporcje pomiędzy próbami, gdzie nie wystąpiła werbalizacja, a tymi, w których ona nastąpiła (dysproporcje pomiędzy sytuacją werbalizacji eksperymentatora przed lub po pokazie materiału są zbyt małe by dokonywać uogólnień w tym zakresie).

Zakończenie

Ludzkie percypowanie świata jest nieodłącznie związane z werbalizacją. Okazuje się, że w procesach takich jak uczenie się czy zapamiętywanie, niemal zawsze współlistnieją ze sobą treści obrazowe i słowne. Drugie stanowią uzupełnienie pierwszych i odwrotnie. Przeprowadzone badania potwierdziły te tezy. Miały one na celu sprawdzenie, w jakich sytuacjach i na jakim etapie rozwoju dziecka, werbalizacja materiału obrazkowego przynosi największe efekty. Jednakowoż podkreślić należy fakt, iż badania wykonywane były w stosunkowo małych grupach badawczych (6 osób), dlatego przedstawionego powyżej uogólnienia nie należy odnosić do wszystkich dzieci w wieku przedszkolnym i uczęszczających do szkoły podstawowej. Jest to jednakże zasygnalizowanie ważkości procesu werbalizacji, w sytuacji procesu zapamiętywania materiału o charakterze niewerbalnym.

W badaniach wzięły udział dzieci pozostające w normie rozwojowej, wykorzystywane w badaniach obrazki stanowiły materiał konkretny, tematyczny. Opisanie badania pozwala jedynie **nakreślić** problem wpływu werbalizacji na zapamiętywanie. Badania te mogą być rozszerzane, a prezentowane narzędzie może być wykorzystywane podczas badania innych grup wiekowych, także tych, u których obserwuje się zaburzenia pamięci (na przykład pacjentów dorosłych z afazją). Możliwa jest również zmiana materiału z tematycznego na atematyczny.

Rola pamięci, w kształtowaniu ludzkiego poglądu na otaczającą rzeczywistość, jest bardzo ważna. Efekt procesów pamięciowych ulega podwyższeniu wówczas, gdy wraz z przedmiotem spostrzegania, który pragnie się zapamiętać, pojawia się jego zwerbalizowana nazwa. Używanie wszelkich strategii pamięciowych również połączone jest z językowym przetwarzaniem rzeczywistości. Język kształtuje ludzką rzeczywistość, pozwala ją lepiej zrozumieć i „przechowywać” pod różnymi postaciami w naszej pamięci.

Bibliografia:

- Chlewiński Z. 1997, *Psychologia pamięci. Leksykon Omegi*, Warszawa.
 Jagodzińska M. 2008, *Psychologia pamięci. Badania, teorie, zastosowania*, Gliwice.
 Włodarski Z. 1968, *Rola werbalizacji w procesach pamięci u dzieci*, Wrocław.
 Włodarski Z. 1985, *Odbiór treści w procesie uczenia się*, Warszawa.

- Magdalena Szperlak
 Instytut Filologii Polskiej
 Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie